

SPRÅKLIG SAMLING

Nr. 1 – 1983

24. årg. Kr 10,00

*Tema:
Språklige
rettigheter
og plikter*

CLAUDE LAPOINTE

Riksmålsrørsla – bondefanga av Friedman?

Ved årsskiftet 1981–82 skjedde det eit hamskifte med vår vørde motpol Frisprog. Avisa kom i tabloid, med ny eigar og redaktør: Arne Bonde. Mens midtsidene før hadde vore kultursider, vart no eit par av dei bakerste sidene «sprog»-sider. Og sjølve tittelhovudet, som før hadde hatt skiftande fargar, har frå da av berre hatt ein farge: blå.

Arne Bonde har satsa friskt på å gjere Frisprog til ei kulturavis med ein breiare appell enn det gamle «sprog»-organet. Og det er liten tvil om at kvaliteten er blitt betre – om ein da ser bort frå nettopp språkstoffet, som i hovudsak er overlatt til den «friske, fremadstormende ungdom» med sidemålshatet som sin fornemste ballast. Ikkje mindre interessant er det at Frisprog no har fått ein klarare politisk profil: det har plassert seg eintydig på høgresida med klare band til Milton Friedmans monetarisme. Blåfargen er ikkje der for ingenting.

Dette merkar vi m.a. i den negative haldninga til den statlege mediepolitikken som Arbeidarpartiet og mellompartia har stått for, og som Høgre no strevar for å komme vekk frå. NRK-monopolet har Frisprog og Lytterforeningen vore imot i fleire år på prinsipielt (ikkje språkpolitisk) grunnlag. Arne Bonde følgjer opp med åtak på pressestøtta og sjølve målsettinga med den: å halde oppe ei differensiert presse her i landet. Han vil la marknaden rå.

Slik vil han også ha det i språkpolitikken. Hans Frisprog er, liksom fru Wigerts, jamt ute med surmaga hets mot nynorsktiltak som får offentleg støtte, eller mot dei rettane og garantiane nynorsken har i det offentlege som minoritetsspråk. Berre når skytset blir sett inn mot dialektane, er nynorsken plutsleg god nok – som «som et av våre to normalsprog».

Ei kommersiell einsretting av media, kulturliv og språk – det er Frisprogs bodskap. (Kva Riksmålsforbundet meiner? Ikkje veit vi. Når hørte noen sist frå det?) Er dette òg representativt for konservativ politikk på desse områda? Ikkje utan vidare, for konservativ politikk er ikkje noe eintydig. Spørsmålet er likevel om ikkje høgeregjeringa vil det same som Arne Bonde, men berre mindre av det. Det som er

Språklig Samling

Redaksjon: Eskil A. Hanssen (ansv. red.), Lars S. Vikør (red.sekr.), Øyvind Haaland, Thomas Hoel, Torun Gulliksen

Bladpenger: Kr 30,-

Utgitt av:

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Medlemspenger: Kr 40,- pr. år; for skoleelever, studenter og pensjonister: Kr 30,-

Leder: Lars S. Vikør,

Steinsoppgrenda 34, 1352 Kolsås,

Tlf. 02-13 72 77

Lagets og bladets adresse:

Postboks 636 Sentrum, Oslo 1

Postgiro 5 16 37 87

INNHALD

TEMA: SPRÅKLIGE RETTIGHETER OG PLIKTER

Lars S. Vikør: Den enes rett – den andres plikt	3
Geirr Wiggen: Hvem skal bestemme språket i offentlig tjeneste?	6
Ordtilfanget i nynorsk. Ei tilråding, ein dissens, noen fråsegner	8
Lars S. Vikør: Er vi nullar i supperådet?	10

BØKER:

Øyvind Haaland: Språk, makt, undertrykking. (Marit Hovdenak o.a. (red.): <i>Språkundstrykking</i>)	12
Thore Roksvold: Tommy fra Lillestrøm. (Jon Haaland: <i>TOMMY</i>)	14
Thore Roksvold: Michelet og Solstad i fotball-VM (Jon Michelet og Dag Solstad: <i>VM i fotball 1982</i>)	14
Lars S. Vikør: Mållova med kommentarar. (Sigve Gramstad og Kåre Lilleholt: <i>Lov om målbruk i offentlig teneste med kommentarar</i>)	15
Gaver til LSS	15
Geirr Wiggen: Håvard Skirbekk til minne	16

heilt klart, er at språkvern og kulturvern – viktige riksmåls- og høgresaker – ikkje let seg sameine med Friedman-politikk.

Dette kan vi snart få demonstrert. På sokkelen i Nordsjøen har det «frie næringsliv» sørga for ei språkkjøft mellom herskarspråket engelsk og husmannsspråket norsk som går på sikkerheita laus, attåt dei mange konsekvensane det har for m.a. norsk språkleg og kulturelt sjølvstende. Her vil det ikkje hjelpe med laust prat om «sprogvern» og moralske peikefingerar; truleg kan problema berre løysas med ei sterk statleg styring på tvers av dominerande private interesser. Det blir spennande å sjå om ei høgeregjering har vilje og evne til dette – og kva Frisprog og Riksmålsforbundet vil seie i ein slik konflikt mellom «statens sprogvang» og «næringslivets frihet».

LSV

Den enes rett – den andres plikt

Av Lars S. Vikør

Hvilke rettigheter har vi og bør vi ha når det gjelder språk – som enkeltpersoner og som medlemmer av grupper? Hvor langt kan offentlige styresmakter og private maktghavere gå i å begrense disse rettighetene gjennom reguleringer, normeringstiltak eller – om en vil – språktvang?

Mye av den norske språkstriden – og språkstriden ellers i verden – har djupest sett dreid seg om disse spørsmåla. Og ved sida av filologene er juristene ei av de faggruppene som har satt sitt preg på striden, om enn ikke i så sterk grad. Men temaet «språklige rettigheter» dreier seg ikke bare om juss, snarere er det slik at jussen er et redskap i praktiseringa av prinsipper og verdinormer som i siste instans er politiske, kulturelle og ikke minst etiske.

I denne artikkelen skal vi gi ei oversikt over hva «språklige rettigheter» innebærer i dagens Norge reint juridisk, og deretter skal vi se mer ideelt på hvilke prinsipper som bør gjelde utover det lovverket i dag fastsetter. Ikke minst vil vi se litt på hvordan grensegangen bør være mellom rettigheter og plikter – det ene er nemlig utenkelig uten det andre.

Overgrep mot språklige rettigheter – språkundertryking – fins i mange grader og mange former. Mest ekstremt finner vi det når bruken av et språk ganske enkelt blir *forbudt* og gjort straffbar. Etniske og språklige minoriteter i stater med en sterkt nasjonalistisk «enhets»-ideologi har vært utsatt for slik behandling ned gjennom tidene. Den nasjonale enheten er sjelden blitt fremma av det, tvertimot har følgen gjerne vært terrorisme og andre oppløsningssymptomer. Og de siste åra har vi sett at også land med ei svart fortid på dette området (Frankrike, Spania o.a.) har begynt på ei langsom og smertefull omvurdering. Det grelleste eksemplet på offisielt påbudt *språkmord* (eller rettere forsøk på det) er det vel i dag Tyrkia som står for – uavhengig av hvilket regime som sitter med makta. Der er alle minoritetsspråka (armensk, kurdisk o.a.) forbudt som skriftspråk og forbudt i skolen. Protesten og aksjonene mot juntaen der burde *også* gjelde denne politikken.

For et land som prøver å bygge opp eller bevare et reelt demokrati vil en slik politikk sannsynligvis være umulig i lengda. Et demokrati uten ei eller anna form for formelle minoritetsrettigheter mangler troverdighet utad og undergraver seg sjøl innad. Internasjonale rettsnormer på dette området fins det så vidt vi veit lite av, men i det grunnleggende rettighetsdokumentet i vår tid, FN's menneskerettserklæring, står det i § 2 bl.a.:

«Enhver har krav på alle de rettigheter og friheter som denne erklæring gjelder, uten forskjell av noen art på grunn av rase, farge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller annet forhold.»

Med «språk» menes det nok her sjølstendige språk, ikke dialekter eller andre varianter innafor ett språk. Men det vil neppe være noe stort logisk sprang å la de samme prinsippene gjelde også slike «innen-språklige» forhold – så sant dette bare blir stilt som problem innafor et språksamfunn. Som kjent har dette skjedd i Norge. Og nå forlater vi den store verdensscena og konsentrerer oss om norske forhold.

HVA SIER NORSK LOV?

Bokmål/nynorsk

Norge er egentlig et svært homogent land språklig. Vi har et 99 %-språk med to skriftformer, bokmål og nynorsk, og det språkjuridiske arbeidet her har nesten fullstendig konsentrert seg om å regulere forholdet mellom dem. Den viktigste språklova vår heter som kjent «Lov om målbruk i offentleg teneste» – og da betyr «målbruk» bruken av bokmål resp. nynorsk. Grunnprinsippet er at: «Bokmål og nynorsk er likeverdige målformer og skal vere jamstelte skriftspråk i alle organ for stat, fylkeskommune og kommune.» Resten av lova inneholder regler for hvordan dette prinsippet skal praktiseres.

I tillegg har skolelovene regler for forholdet mellom bokmål og nynorsk i de forskjellige skoleslaga, enten det gjelder undervisningsmålet i grunnskolen, retten til å velge målform i videregående skole eller den språklige jamstillinga i lærebøker.

Tema: Språklige rettigheter og plikter

Detaljer i disse lovene kan en alltid diskutere, og enda mer praktiseringa av dem, men generelt må vi si at det norske lovverket på dette området er godt, og gjerne kan tjene som eksempel på hvordan det rettslige forholdet mellom ulike språk innafor en nasjonalstat kan reguleres. Den diskrimineringa nynorskfolk likevel opplever, har langt på veg si årsak i forhold som er vanskelige å påvirke gjennom lovgiving, ikke minst i irrasjonelle antiholdninger og fordommer som ennå lever i mange kretser. Når jamstillingsprinsippet har fått slikt gjennomslag, trass i sterk motstand fra dominerende samfunnsgrupper, er det et bevis på hvordan ei sterk og målbevisst folkerørsle kan kjempe fram vidtgående, men rimelige, rettigheter, og bruke jussen som et redskap i denne kampen. Vi går ikke nærmere inn på det her, men gir i stedet ei oversikt over rettsreglene på andre og mindre regulerte områder.

Varianter innafor bokmål og nynorsk

Dette gjelder spørsmålet om hvor stor rett staten og andre har til å begrense folks valg av rettskrivingsvarianter. Her sier lovverket i og for seg ingenting, men Stortinget har fastlagt et regelverk gjennom rettskrivingsarbeidet sitt. Det går ut på at *læreboknormalene* i de to målformene skal være påbudt i statstjenesten og i lærebøker, mens skoleelever og lærere i undervisninga kan velge mellom alle formene i den offisielle rettskrivinga. (Læreboknormalen utgjør som kjent et utvalg av disse formene, de såkalte hovedformene.)

Men læreboknormalene inneholder i seg sjøl mange valgfrie former, som gjør det mulig å skrive «tradisjonelt» eller «radikalt» innafor både bokmål og nynorsk. Det fins ingen formell heimel for å diskriminere noen av disse variantene til fordel for andre, men likevel er det allment kjent at det i praksis er vanskeligere å bruke radikalt bokmål enn tradisjonelt. Mangelen på formelle regler dekker her over ei sterk uformell normering innafor det som er «tillatt». Se mer om dette på s. 6–7 – og vi viser samtidig til den såkalte «Papazian-saka», som vi har skreve utførlig om i *Språklig Samling* før (artikler av Eric Papazian i nr. 1–1980 og 1–1981 og av Helge Omdal i nr. 2–1980).

Dialekter

Et lovfesta dialektvern er nok i internasjonalt sammenheng litt av et særstykke. I Norge må vi si at vi har det i grunnskolelovas § 40.1: «I den munnlege opplæringa kan elevane bruke det mål dei talar heime, og læraren skal i ordtilfang og uttrykksmåte ta omsyn til talemålet til elevane.» Igjen et eksempel på hvordan ei sterk rørsle i folket kan forme grunnholdninger i det offisielle lovverket – for det er ikke tvil om at lova her gjenspeiler den reelle sosiale posisjonen dialektene har i samfunnet vårt. Utover denne paragrafen er lovverket taust om talemålet. Bare i NRK fins det formelt vedtatte regler

om dette, og der heter det bl.a. at: «Ved sida av bokmål og nynorsk kan tilsette og andre bruke dialektar i svar med reglane nedanfor. Såleis skal Norsk rikskringkasting sjå det som ei oppgåve å spegle det språklege mangfaldet i landet.» Særlig den siste setninga tåler å siteres ofte.

Samisk

Noen «mållov» for samisk fins ikke. Ole Henrik Magga gav i forrige nummer av *Språklig Samling* ei oversikt over den formelle og juridiske statusen dette språket har, og konkluderte med at det foreløpig ikke er mye å skryte av. Det er først og fremst i skolen at samene har fått lovfesta visse språklige rettigheter. Utover det har de rett til tolkehjelp i rettsmøter, men må sjøl dekke utgiftene i sivilsaker.

Andre språklige minoriteter

Også her sier lovverket lite. Det er kommunene som har ansvaret for å ta seg av innvandrere når det gjelder morsmålsundervisning, tolketjeneste i rettsmøter og annet hopehav med offentlige styresmakter, og generell informasjon på innvandrenes språk. Gratis tolking er vel den mest handfaste rettigheten de har. Dette må vel kunne kalles minimumsrettigheter. – Ei anna sak er at det neppe er så enkelt å lovfeste språklige rettigheter for innvandrere. Det er en illusjon å tru at de kan oppnå full likestilling på annen måte enn ved å beherske norsk, og fine prinsipper er lite verdt om de ikke kan følges opp i praksis. Men vi bør etter hvert innstille oss på at flerspråkighet blir et varig trekk ved det norske samfunnet, og dermed blir det behov for ei rettslig regulering av forholdet mellom de ulike språkgruppene.

Norsk vs. engelsk

Lovverket sier lite om hvilke rettigheter norskspråklige har i sektorer som er dominert av utenlandsk språk, i praksis engelsk. Men arbeidsmiljølova slår fast at norsk skal brukes til merking av emballasje for giftige og helsefarlige stoffer, og i skriftlig rettleiing for transport, oppstilling, betjening og vedlikehold av tekniske innretninger og utstyr. Reint generelt sier arbeidsmiljølova at arbeidstakere ikke skal utsettes for «uheldige fysiske eller psykiske belastninger», og heller ikke skal «deres muligheter for å vise aktsomhet og ivareta sikkerhetshensyn forringes». Både for fremmedarbeidere i Norge og for nordmenn på plattformene i Nordsjøen må slike bestemmelser få språkpolitiske konsekvenser om de blir tatt alvorlig nok.

HVORDAN BØR DET SÅ VÆRE?

Så langt om hva lova sier. Noen grunnleggende definisjon av hva begrepet «språklige rettigheter» bør innebære finner vi ingen steder. Etter vårt syn kan vi finne et ganske brukbart utgangspunkt for en slik definisjon i den nordiske samekonferansens krav fra 1976 og 1978 (se Maggas artikkel i forrige nummer, side 9). Der heter det at samisktalende må sikres «rett til undervisning på og i morsmålet og opplysning på morsmålet» og «rett til å bli forstått og bli hørt på samisk og få sakspapirer på samisk». I vår sammenheng kan vi da si «alle» for samisktalende» og «sitt eget språk» for «samisk», og definisjonen ville være ganske dekkende. Men den burde likevel utfylles med ei setning om rett til å slippe nedvurdering (mobbing, mer eller mindre subtilt press) fordi en bruker morsmålet sitt eller ikke fullkomment mestrer et fremmed språk som en på grunn av omstendighetene er nødt til å bruke.

Enhver rettighet for noen innebærer plikter for andre, og det gjelder ikke minst på det språklige området. Enhver språkhandling (unntatt det å tenke) forutsetter en sender og en mottaker, og de to partene har gjerne motsatte interesser: den enes rettighet er den andres plikt. Det er simpel høflighet av senderen å tilpasse språket sitt til mottakeren for å bli forstått mest mulig knirkefritt, mens mottakeren på si side bør legge godviljen til for å forstå det som blir sagt/skreve også når språkforma avviker fra hans egen. Ingen kan pukke ubegrensa på sine egne språklige rettigheter uten å gjøre vold på andres.

I praksis viser der seg da at det er makt- og prestisjeforhold i språksamfunnet som avgjør hvem som har flest rettigheter og hvem som har flest plikter. Det å ha et majoritetsspråk eller et «riksspråk» som morsmål er og blir et privilegium – for uansett lovfesta rettigheter vil minoritetene i egen interesse være interessert i å lære det og bruke det. Få bruker uttrykket «språkplikt» eller «språktvang» av den grunn. Annleis når det omvendte er tilfelle: at representanter for prestisjespråket får plikt til å lære og bruke et minoritetsspråk. Det kan føles svært urettferdig for dem det angår – men det er en viktig seier for rettighetstanken i det aktuelle samfunnet. Plikta for offentlig tilsatte til å bruke nynorsk er en helt nødvendig del av rettsvernet for denne målforma – og et liknende prinsipp må vel etter hvert også få gjennomslag for samisk.

Rettsvern for norsk?

Paradoksalt nok ser det ut til at norsk i seg sjøl etter hvert kommer til å få bruk for et liknende rettsvern overfor engelsk. Med oljeutvinninga i Nordsjøen har vi fått ei næringsgrein der engelsk er det dominerende

språket mens norsk har en slags husmannsstatus. Einar Flydal gir en grundig analyse av denne situasjonen i den nyutkomne boka *Oljespråk*, og vi refererer bare et par hovedpunkt derfra her.

Det ene er at det her rår en mangel på offentlig styring som ser ut til å stå i skarp kontrast til tradisjonell norsk språkpolitikk. De få paragrafene som fins, blir ikke etterlevd. Men vi skal huske på at private bedrifter alltid har stått utafør og til dels i opposisjon til statens språknormering, så situasjonen er ikke ny i så måte. Det nye er at et fremmedspråk nå trenger inn for fullt, at dette får innvirkninger ellers i det norske samfunnet, og at det skaper helt nye problemer. Flydal dokumenterer helt overbevisende at språkløfta ute på oljeplattformene har klare negative følger for arbeidsmiljøet, og innebærer en sikkerhetsrisiko.

Flydals andre konklusjon er at sjølve organiseringa av oljeverksemda har ført til denne situasjonen. De amerikanske selskapene som dominerer, er sterkt sentralisert og lite innstilt på tilpassing og integrasjon i forhold til «vertslandet». De har derfor skjøve språkproblemene lengst mulig ned i hierarkiet og inn i vertslandet. Oljearbeiderne på plattformene og de norske styresmaktene må slite med engelsken fordi toppledelsen i oljeselskapene ikke ønsker å slite med norsken. (Andre språk må de slite med: arabiske oljeland påbyr dem å bruke arabisk i kontakt med styresmaktene der.)

Rettigheter for norske plattformarbeidere og for det norske samfunnet i det hele må også her innebære plikter for noen – og det bør i dette tilfellet si de utenlandske oljeselskapene. (Flydal kaller dem transnasjonale – på norsk bør vi heller si *tverrnasjonale*.) Problemet er først og fremst politisk, men også juridisk og filologisk (utviklinga av en norsk terminologi). Både lovgiving og en fast politisk vilje på norsk side er nødvendig, og vi må regne med at dette kommer til å bli et viktig språkpolitisk saksfelt i tida framover.

Noe, men ikke alt

Mindre opplagt er nok forholdet når det gjelder normeringstvang innafor ett språk (eller ei målform, må vi si i Norge). Sjølve dette spørsmålet er jo særnorsk for såvidt som valgfrihet innafor ei språknorm er sjelden vare utafør Norge, men det er ikke mindre viktig av den grunn. Vi har en rettskrivingstradisjon der liberalitet og toleranse overfor forskjellige varianter og språksyn har en sentral plass – samtidig som det offentliges rolle i å sette grensene for valgfriheten og styre utviklinga er sterkere markert enn i andre land. De fleste er enige om at det bør være normer som begrenser valgfriheten – og de som ikke er enige, skjønner at slike normer vil være der sjøl om styresmaktene formelt skulle finne på å avskaffe dem. Striden står altså om hvordan normeringa skal være, hvem den skal tjene og hvem som skal ha makta over den.

Her er det igjen konflikten mellom sender og mottaker som gjør seg gjeldende – bare mye mer innfløkt enn i en

Tema: Språklige rettigheter og plikter

HVEM SKAL BESTEMME SPRÅKET I OFFENTLIG TJENESTE?

Innlegg av Geirr Wiggen i Norsk språkråd, 22.1.1983

Jeg vil ta opp ei sak som egentlig omfatter flere saker som har vært oppe i styre og fagnemnd de siste par åra. Det gjelder bruken av de ulike variantene innfor gjeldende normaler i hver av de to målformene, og i sammenheng med det de rettighetene offentlig ansatte har eller bør ha når det gjelder skriftlig språkbruk. Det er særlig Språkrådets egen praksis som her har vært i fokus, men problemet i seg sjøl er generelt. Spørsmålet er: Hvem skal bestemme hvilke former som skal kunne nyttes i offentlige skriv av alle slag? Spørsmålet har vært lite avklart, men Språkrådet har i alle fall tradisjonelt fulgt en liberal praksis, slik at både tradisjonelle og radikale former i bokmål og nynorsk har vært brukt i det skriftlige tilfanget rådet har produsert, og de enkelte saksbehandlere har, så vidt jeg skjønner, i stor grad sjøl fått bestemme hvilke former de vil bruke, så sant de har holdt seg innfor læreboknormalen. Noen problemer

har ikke det skapt. Tvertimot har det vel styrka Språkrådets anseelse som et samlende språkorgan.

Nå ser det likevel ut til at enkelte ønsker å forandre på denne praksisen og gjøre sin egen private språksmak til «norm» for hva som skal kunne aksepteres, reint konkret da å diskriminere eller fortrenge folkelige («radikale») bokmålsformer til fordel for konservative. Jeg viser til flere styre- og fagnemndreferater fra siste år, der dette kommer tydelig fram. Alt i 1981 – den 27. august – protesterte Eyvind Fjeld Halvorsen i fagnemnda mot at det var brukt radikalt bokmål i brev til en del private bedrifter. Ett års tid etterpå, den 8. september 1982, protesterte han på at sekretariatet hadde kalt forma «skya vær» «fullt ut akseptabel» i bokmål – som den sjølsagt er. Ifølge referatet mener Halvorsen at «radikalt bokmål er ikke akseptabelt norsk». Dette er ei privat oppfatning som Halvorsen naturligvis har full rett til å hevde, men

(Forts. fra forrige side)

personlig samtale mellom to mennesker. *Sender* vil her si det offentlige – styresmaktene – men også privateide massemedia. *Mottaker* er «publikum» eller «allmennheten». Det vil si at de språklige motsetningene går innfor de to gruppene, ikke mellom dem. Da blir det lett for dem som har makt å finne vikarierende argument når de utøver makta si.

Det vil konkret si at når språkproduserende medarbeidere (saksbehandlere, journalister, fjernsynstekstere o.a.) står på sin *rett* til å bruke avvikende former (radikalt bokmål, nynorsk i bokmålsaviser e.l.), så blir de møtt med at mottakerens (publikums) rett må veie tyngre. Det er publikum de skriver for. Men «publikum» kan av naturlige grunner ikke forvalte denne «retten» sin sjøl. Det må den ansvarshavende for språkproduksjonen gjøre, f.eks. «øvste styrar» ved et offentlig kontor, sjefredaktøren i ei avis, avdelingslederne i radio og fjernsyn. Med denne «retten» i bakhanda kan de så tvinge sine underordna til å bruke de mest riksmålsliknende formene i alt de skriver på bokmål – eller for den del til bare å bruke f.eks. bokmålsnære former i nynorsk. Fornuftige sjefer vil sjølsagt ikke gjøre slikt, men de som måtte ønske å utøve et privat språklig småpavevelde, vil etter dette synet kunne gjøre det uhindra.

Men «allmennheten» her i Norge er jo så langt fra språklig og språkpolitisk ensretta. Det kan kanskje virke slik fordi riksmålsfolk er de uten sammenlikning ivrigste til å klage på språkformer som de finner «stygge» og

«vulgære» – samtidig som de nesten fullstendig mangler språklig sjølkritikk. De oppfatter sitt eget språksyn som universelt og allmenngyldig – og motforestillinger nærmest som naturstridige. (Dette sagt med respekt for de få kvalifiserte unntaka fra regelen.) Framfor alt markerer de seg med et mer eller mindre åpent krav om å få *alt* på *si* språkform – eventuelt med et spesielt reservat for nynorsken.

Mot dette vil vi hevde som et hovedprinsipp for et samfunn som vil praktisere språklig rettferd: *Alle skal ha rett til å få noe på sin språkvariant, men ingen har rett til å få alt*. Alle bør altså finne seg i at de må lese og respektere også andre varianter. Nynorsksfolk og radikale bokmålsfolk har forlenget måtta godta dette, men for riksmålsfolk ser det ut til at ei slik plikt til toleranse vil være temmelig tung å bære. Og denne plikta kan jo heller ikke tvinges fram ved lov – det er her snakk om ei *etisk modning* som denne språkstridsgruppa enda ikke har vært igjennom. Før det er skjedd, vil det ikke være mulig å etablere en rettferdig språkfred i dette landet.

Skal vi så summere opp prinsippa for det vi vil kalle legitim offentlig normering av språkbruken, må det bli slik: Normeringa må gjøres av kompetente organ med grunnlag i demokratisk vedtatte prinsipper, og både heimel og argumenter for avgjerder som blir tatt på dette området må være offentlig kjent slik at de kan diskuteres og eventuelt avvises. Verken hensynet til «publikum» eller hensynet til språkprodusenten kan telle som argument aleine, og framfor alt ikke som grunnlag for interne og vilkårlige avgjerder. □

som like fullt strir mot noe av det som skal være blant Språkrådets mest sentrale oppgaver. I Lov om Norsk språkråd står det jo at rådet skal «fremme toleranse og gjensidig respekt i forholdet mellom alle som bruker norsk språk i dets forskjellige varianter, og verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket». Spesielt når det gjelder folkelig («radikalt») bokmål, kunne det vel også passe å nevne den berømte formuleringa i § 1b, om å «støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene nærmere sammen». Sjøl ei svært forsiktig tolking av denne passusen burde tilsi at en iallfall ikke *motarbeider* slike tendenser der de viser seg.

De øverste ansvarlige for at Lov om Norsk språkråd blir etterlevd, er styret og fagnemnda, og disse organa burde ha gjort det klart at Halvorsens synspunkter er hans private og ikke kan legges til grunn for den politikken Språkrådet skal følge. Jeg synes ikke det er blitt gjort så klart som en burde ha rett til å vente, og *det* er den viktigste grunnen til at jeg tar opp saka her. Styret har tatt det standpunktet at hensynet til «publikum» eller «mottakeren» bør veie tyngre enn hensynet til den som skriver når det gjelder språksmak, og det kan høres greitt nok ut, men ikke dersom en går ut fra at alle foretrekker konservativt bokmål så sant det motsatte ikke er positivt kjent. Da setter en bare diskrimineringa i system, og det mener jeg Språkrådet ikke bør tolerere. Språkrådet bør derfor – sia det er sådd tvil om fundamentale prinsipper her – slå fast at alle varianter innafor offisiell rettskriving i bokmål og nynorsk må kunne brukes og respekteres på lik linje og uten å dyttes inn i noen form for «bås». Dette prinsippet bør Norsk språkråd legge til grunn for sin egen praksis.

Tvist Norsk språkråd – NTL

Ei sak som har sammenheng med dette er en tvist som har versert mellom styret i Norsk språkråd og den lokale avdelinga av Norsk tjenestemannslag (NTL) ved sekretariatet. Den gjelder særavtale om medråderett mellom Språkrådet og NTL-avdelinga, behandla i styremøte den 27. mai 1982. I et avtaleutkast hadde NTL-avdelinga foreslått å ta inn et punkt om valg av språkform, som skulle lyde:

«I intern saksbehandling kan de tilsatte nytte samtlige former innafor gjeldende læreboknormaler. Som hovedregel skal de samme formene også kunne nyttes i korrespondanse utetter.»

Dette prinsippet, som hittil stort sett har vært følgt i Språkrådet, nekta forhandlingsutvalget fra Språkrådet å godta. Fagforeninga la da fram et nytt utkast med denne modifiserte ordlyden:

«I intern saksbehandling kan de tilsatte nytte samtlige former innafor gjeldende læreboknormaler. I ekstern målbruk kan saksbehandleren velge former innafor læreboknormalen i arbeid saksbehandleren sjøl parafierer.»

Også dette blei avvist i styret, som påla forhandlingsdelegasjonen å «krevja at punkt VIII i særavtalen går ut», ifølge referatet fra styremøtet. NTL-avdelinga la deretter tvisten fram for NTL sentralt, men fikk der det svaret at spørsmålet om språklige rettigheter ikke var forhandlingsgjenstand, og altså hørte med til arbeidsgiverens ansvarsområde. Etter dette blei særavtalen undertegna uten dette punktet.

Denne tvisten er altså i og for seg avgjort, så langt det gjelder den konkrete avtalen mellom Språkrådet og NTL-avdelinga der. Men det prinsipielle spørsmålet er langtfra løst med det; det er noe hele Språkrådet bør drøfte.

Som jeg har sagt, har Språkrådet stort sett følgt ei fleksibel og liberal linje her, og det er vel en av grunnene til at det aldri har vært ført noen slik prinsippdebatt eller formulert klare retningslinjer for de ansattes målføring. Det fins ingen lovregler og stortingsvedtak å holde seg til heller. Men visse retningslinjer å bygge på har vi likevel. I 1970 sa Kirke- og undervisningskomiteen i Stortinget at en offentlig ansatt «*selv (må! kunne velge blant de former som er tillatte innen den målform han i det enkelte tilfelle nytter)*». Og i innstillinga om proposisjonen til ny mållov (februar 1980) sier komiteen:

«Valfridom innanfor ramma av rettskrivinga er ein rimeleg konsekvens av dei språklege rettane ein teneestemann bør ha. Øvste styraren ved eit statskontor må på same vis ha rett til å velja ei trongare norm enn rettskrivinga i dokument ho eller han sjølv skriv under, men styraren sitt val kan ikkje elles vera bindande for andre som arbeider ved kontoret.»

Etter rettskrivingsreformen 1. juni 1981 må en her lese læreboknormalen istedenfor rettskrivinga, men ellers er ikke dette problemet berørt i Stortingsmelding nr. 100 (1980/81) eller komiteinstillinga om den.

I mangel av formelle regler må vel dette være rettsgrunnlaget for den praksisen som skal følges, og i samsvar med det lovbestemte pålegg om å «verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket», bør Norsk språkråd også arbeide for at dette prinsippet får gjelde mest mulig i samfunnet ellers. Jeg foreslår derfor at Språkrådet gjør følgende vedtak, og sender det over til departementet og gjør det kjent ellers:

«Norsk språkråd mener at følgende prinsipp bør gjelde for språkbruken i offentlig tjeneste: I intern saksbehandling kan de tilsatte nytte samtlige former innafor gjeldende læreboknormaler. I ekstern målbruk kan saksbehandleren velge former innafor læreboknormalen i arbeid saksbehandleren sjøl parafierer. Norsk språkråd vil følge disse retningslinjene for sin egen del, og rår til at de blir gjort gjeldende generelt.»

Dette innlegget blei holdt under «Eventuelt», og saka blei ikke realitetsdrøfta på møtet. Men styret lovte å ta den opp til behandling, og det er grunn til å vente at den kommer opp igjen i rådet seinere.

(Red.)

ORDTILFANGET I NYNORSK

Ei tilråding, ein dissens, noen fråsegner

Sommaren 1981 sette Norsk språkråd ned ei nemnd til å vurdere ordtilfanget i nynorsk og gi ei tilråding om det, særleg med tanke på å opne norma meir for dansk-tyske lånord og lokalt avgrensa målføreord. Bakgrunnen var at mange – særleg nynorskklærarar i skolen – hadde klaga seg til Språkrådet om dei problema den stramme ordpolitikken i nynorsken skapte for elevane når dei skulle skrive på denne målforma – særleg fordi det her er uråd å bygge på talemålet når ein skriv nynorsk. Språkrådet drøfta saka på årsmøtet sitt i januar 1981 (innleiinga av Kjell Venås er trykt i *Språknytt* nr. 2–1981), og kom til at saka laut tas opp til drøfting i full breidd.

Medlemmene av denne nemnda vart Kjell Venås (formann), Andreas Bjørkum, Alf Hellevik, Magne Rommetveit, Lars S. Vikør og Dagfinn Worren. Nemnda la fram ei tilråding hausten 1982; den var samrøystes, men nemndmedlemmen Magne Rommetveit gjorde seinare på hausten kjent at han trekte seg frå tilrådinga og ville dissentere. På eit arbeidsmøte i nynorskseksjonen i Språkrådet i november viste det seg at dei fleste var velvillige til konklusjonane i tilrådinga, men etterlyste klargjeringar og modifikasjonar på visse punkt. Med noen små endringar vart så tilrådinga lagt fram på nytt av fleirtalet i Venås-nemnda i januar 1983, med ein dissens frå Rommetveit. Språkrådet gjorde på årsmøtet sitt vedtak om å sende tilrådinga ut på høring og gjere ho offentleg tilgjengeleg. Etter å ha samla inn fråsegner skal rådet så drøfte saka på nytt.

Innhaldet i tilrådinga – stutt samandrag

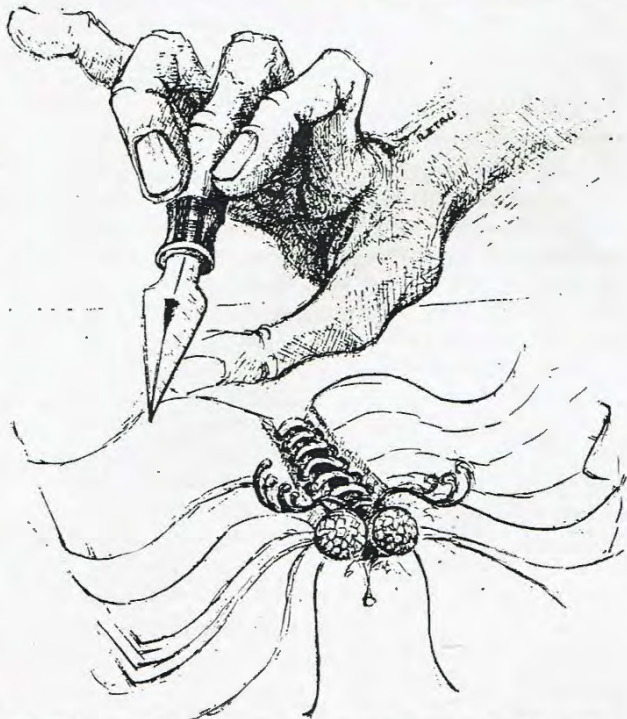
Tilrådinga opnar med eit historisk oversyn. Det syner at særleg spørsmålet om lånord har vore diskutert heilt sidan nynorsken vart grunnlagt, og at den nynorske skriftradisjonen her ikkje er eintydig, men inneheld sterke spenningar mellom puristiske og meir opne haldningar. Deretter drøftar tilrådinga dette spørsmålet slik det ter seg i dagens situasjon, og summerer opp argumenta for begge dei to hovudsyna. Det blir særleg lagt vekt på kva verknader den tradisjonelle normeringa av ordtilfanget har hatt for dei som skal lære å bruke nynorsk skriftleg i skolen – som hovudmål eller sidemål.

Konklusjonen på dette punktet er at normeringa har vore for streng, og stengt ute for mye av det heimlege ordtilfanget til folk flest. Derfor gjer nemnda framlegg om ei prinsipiell liberalisering når det gjeld skriftlege arbeid i skolen og til eksamen (grunnskole og vidaregåande skole). Etter dette framlegget bør det heretter ikkje gis feil for bruk av einskildord i slike skriftlege

arbeid, så sant ikkje orda er brukt gale eller dreg med seg tung og klønete setningsbyggnad.

På den andre sida vil nemnda sette strengare krav til målbruken i samanhengar som i seg sjøl verkar normgjevande, slik som i lærebøker, i offentleg teneste, og i kringkastinga og så langt råd er i andre media. Ordbøker og ordlister bør avspegle desse strengare normene. Også her ønskjer nemnda ei liberalisering i høve til praksisen i dag, men det bør skje gradvis og gjeras svært varsamt.

Tilrådinga tar for seg dei viktigaste gruppene av problemord, og formulerer visse retningslinjer for korleis ein bør gå fram når ein skil mellom ord som kan godtas

Tilrådinga frå Venås-nemnda – slik somme målfolk ser ho.

og ord som ikkje kan det. Det overordna synspunktet er da at ord som har gått inn i talemålet og kjennes nære og heimlege for folk flest bør godtas, mens ord som einsidig er knytt til ein fremmend skriftradisjon og fører til ein oppstyla og tung stil bør avvistas.

Ein konsekvens av dette blir det at ordlistene no må kunne ta opp noen fleire ord på *-else* og *heit* (og med *an-, be-, for-* osv.), men dei må veljas med kritisk sans. I dag har Helleviks ordliste med sju *-else*-ord og tre *-heit*-ord (*dumheit, helsemyndigheit, leilegheit*). Av ord ein kunne vurdere å ta opp, nemner Venås nemnda m.a. *fordøyelse, fornøyelse, hevelse* og *salvelse*, og som døme på vanlege folkemålsord med *-heit* blir *nyheit, sikkerheit* og *travelheit* nemnt. Men elles er nemnda varsam med å nemne konkrete ord som bør tas opp; *den* vurderinga bør komme i neste omgang dersom ein først blir einig om sjølve grunnprinsippa.

I eit særskilt kapittel drøftar tilrådinga lokalt avgrensa målføreord. I prinsippet er nemnda positiv til at det blir opna for fleire slike ord i ordlistene, ikkje minst frå dei landsdelane som ligg utanfor det «nynorske kjerneområdet» og dermed truleg har falle mest utanfor i denne samanhengen til no. På den måten vil målføra få betre høve til å prege det allmennorske ordtilfanget, samtidig som det kan styrke dialektbrukarar at dei finn att sine egne ord i dei nynorske ordlistene. Dette må likevel vegas imot andre omsyn, som rammene for omfanget av ordlistene, slik at det blir eit praktisk spørsmål kor langt ein kan komme på denne vegen.

Magne Rommetveits dissens

Hovudinnvinginga frå Magne Rommetveit mot fleirtalstilrådinga er at ho legg for stor vekt på at nynorsken skal vera open for talemålsinnslag. Rommetveits syn er at dialektane vil bli stadig snøggare oppblanda og oppløyst på grunn av den sosiale utviklinga, og at folk meir og meir orienterer seg mot eit fast normalmål. Som eit slikt sjølstendig, fast normalmål er det nynorsken har sin sjanse. Og når han skal hevde seg på dette planet, er den store mengda avløyingsord og folkelege seiemåtar ein stor ressurs å ta vare på. Den set vi i fare ved å opne for dei omstridde lånorda. (Dette er synspunkt som også kjem klart fram i fleirtalstilrådinga, som eit ledd i dei avveingane som blir gjort der, men hovudgrunnlaget for dissensen er at dei bør vere *overordna* i høve til andre omsyn.)

Reaksjonar på tilrådinga

Det offentlege ordsiftet om Venås-tilrådinga er i skrivande stund ikkje komme skikkeleg i gang. Men Språkrådet har likevel fått merke at folk har meiningar om saka. Alt i november 1982 kom det inn eit skred med fråsegner frå mållag på Vestlandet, og alle gjekk kvast imot ei opning av ordtilfanget i nynorsken. Av 13 fråsegner kom sju frå Nordhordland og bygdene rundt Bergen, to frå Hardanger (Kvam og Ulvik), tre frå Sunnmøre og ei frå Molde. Ingen av dei bar preg av at folk hadde sett tilrådinga. Noe seinare kom det ein del fråsegner med motsett tendens, frå somme austlandske mållag (Tynset, Alvdal, Austmannalaget), frå ungdomsmålrørsla (Norsk Målungdom, Studentmållaget i Oslo) og frå pedagogisk hald (m.a. Norsk lærarhøgsko-

Sett og saksa i fråsegnene

Soga har vilja det slik at me bur i ein del av landet som svært tidleg fekk ei stor mengd utanlandske ord-element inn i målet. Samstundes er det her ikring nynorsk skriftmål er gamalt som bruksmål. Me er såleis vel kjende med at skilnaden mellom dagleg tale og nynorsk skriftmål på dette feltet kan vera lett å sjå. Me har likevel ikkje fått det for oss at det er noko gale med det skriftmålet som dominerer i området vårt både i skule og offentleg liv. For dei som måtte meina at dei «nye» orda må inn for at nynorsk skal få større utbreiing, må dette gje grunn til ettertanke.

Alversund Mållag

Vår røynsle, både som foreldre og lærarar, er at normalen er vid nok som han er i dag. Særleg er våre kantar (nabokommune til Bergen) treng vi ein skriftnormal som vernar talemålet vårt mot ord og uttrykk frå bydialekten. Presset frå Bergensdialekten skaper knot og språkleg forvirring mellom både born og vaksne. Dette påverknaden er her heilt tydeleg og kan knapt diskutert.

Meland Mållag

Til å opne for den språklege formløyse og fattigdom som born i tettstadene etter kvart har lagt seg til, er ein *dårleg* veg å slå inn på! Born vert også ein gong vaksne, og vil spørje kvar me har gjort av *arven* me skulle gi dei.

Volda Mållag

Kor mange nynorskefolk er det ikkje, i distrikt der nynorsken er i klart mindretal i skolar, massemedia o.l., som er redde for å skrive, fordi dei er usikre på kva dei har «lov til» å bruke i nynorsk? Det er alltid dei («strenge» nynorskpuritanarar og «nynorskshetsarar») som passar på i slike høve. Men det var vel først og fremst til frigjerjing for vanlege folk at Aasen skapte det nynorske skriftspråket?

Skolemålsnemnda i Trønderlaget, avd. nord
(Trønderlaget er fylkeslag i Noregs Mållag.
Red.)

Ei utviding og ajourføring av ordtilfanget, samtidig som ein let tradisjonelle former gjelde som alternativ, vil auke forståinga for variantane i norsk mål og betre haldninga til tradisjonelle nynorskformer. Når elevane kan overføre sine egne talemålsformer til skriftmål, godtek dei lettare den retten andre har til å bruke sine, om slike former er aldri så gamaldagse og «rare» i deira augo. Oppmjuking av reglane vil gjera nynorsken mindre framand for sidemålsskrivarane, og alt i alt auke toleransen for det som avvik frå deira eige. Dette vil særleg koma eldre og tradisjonelle former/avløysarord til gode.

Norskseksjonen ved Holmen vidaregåande skole, Tynset

lelag og Troms Lektorlag). Slik var situasjonen da rådsmøtet vart halde i januar. Men når dette blir lese, fins tilrådinga truleg på trykk eller er ventande om stutt tid, slik at både målfolk og andre kan få eit meir solid grunnlag for egne meiningar. □

Språkrådet diskuterer seg sjøl:

ER VI NULLAR I SUPPERÅDET?

Av Lars S. Vikør

Hovudkonklusjonen frå språkrådsmøtet i år, som vart halde på Gol den 21. og 22. januar, var at stadig fleire innanfor Språkrådet tar til å stille spørsmål ved den måten rådet fungerer på. Men konstruktive svar på slike spørsmål er det førebels smått med. Om språkrådsmedlemmene har lese temanummeret vårt om Språkrådet i fjor (nr. 1-2/1982), veit vi ikkje – ingen gav uttrykk for det, i det minste – men mye av kritikken mot arbeidsmåten høyrtes nærmast ut som ei oppfølging av det vi skreiv da. Ikkje minst derfor vil vi gjerne dvele litt ved dette her, og da heller bryte med den journalistiske regelen om å skille kommentar frå referat. Den regelen er det jo ingen som hugsar lenger i dagspressa heller.

Som ein nesten kunne vente, var det rettskrivingssakene som var den fremste årsaka til ubehaget. Dei vart lagt fram som vanleg – i form av lange lister over ord med endra skrivemåte eller bøying, alfabetisk ordna og sortert etter om dei gjaldt bokmål, nynorsk eller begge. Somme kategoriar var skilt ut som særskilte punkt: statsnamn, namn på plantevernmiddel, samansette plantenamn (kjønnsregulering), hokjønns- og inkjekjønnsord på *-a* i nynorsk, ord med *j* etter *g(g)* og *k(k)* på nynorsk o. a. Vedtaka kjem i den trykte årsmeldinga og kanskje i Språknytt, så dei går vi ikkje inn på her. Alt det fagnemnda foreslo, vart i alle fall godkjent, så vidt vi forstod – sjøl om det måtte røystas over om det skal heite *oksid* eller *oksyd* (det blir *oksid*), og om *Bahamaforbundet* skal tillatas på bokmål ved sida av *Bahamasambandet* (det blir det ikkje noe av).

Prinsipielle merknader

Dei prinsipielle merknadene frå dei «menige» rådsmedlemmene var av to slag: For det første ein sterk kritikk av at engelske ord som *drawback*, *feedback*, *playback* osv. utan vidare blir ført opp i slike lister og forsynt med norske bøyingsendingar – utan at det blir gitt opp norske avløyssarar. Fleire tok dette som eit tegn på ei passiv haldning til den engelske ordflommen, og etterlyste tiltak for «språkvern» på dette feltet – og da meir aktive enn berre å lage ord og sende ut lister. Ikkje minst Bjørn Bjørnsen og Sigmund Strømme utfordra Språkrådet sterkt her.

For det andre hevda fleire av rådsmedlemmene med styrke at dei kjente seg umyndiggjort på grunn av den måten rettskrivingssaker – og for den del andre saker – blir behandla på i rådet. Dei kjente seg i bokstaveleg forstand som «null i supperådet». Dei som klarast hevda desse synspunkta, var Else Marie Lønn i bokmålssek-

sjonen og Ivar Eskeland i nynorskseksjonen. Ankepunktet var at dei fekk fagnemnda og styrets vedtak tredd ned over hovudet på seg gjennom årsmeldinga og berre kunne seie ja og ha til det som stod der – eller i motsett fall gjere seg til forferdelege møteplagarar ved å pirke på alt det dei ikkje hadde lyst til å stå medansvarlege for. Denne spenninga mellom menige rådsmedlemmer og styringsorgana i rådet er langt ifrå ny, men mislydane var no såpass sterke at noe må gjerast med det. I første omgang blir det sett ned ei nemnd til å sjå på saka, og foreslå nye arbeidsordningar.

Det skal no halde hardt. Vi for vår del vil stå fast på det vi hevda i temanummeret: at sjølve den strukturen Språkrådet fekk i utgangspunktet uunngåeleg måtte føre til den situasjonen vi har fått. Også Else Marie Lønn gav uttrykk for dette: at det i grunn og botn er Stortinget og dei som førebudde Språkrådet i departementet som har ansvaret, og at ei endring til det betre truleg må gjerast på det nivået. Men noe kan ein gjere innanfor den strukturen vi ein gong har, og vi vil vere så fri å peike på noen moment til ettertanke her.

Smidigare detaljbehandling

Det er behandlinga av rettskrivingsspørsmål som først og fremst gir Språkrådet eit «supperådspreg». Einar Lundeby, formannen i fagnemnda, reagerte på bruken av denne termen fordi den kunne antyde at Språkrådet driv med uvesentlege ting, at språkspørsmål er bagatellar. *Det* meinte ingen i rådet, og det meiner heller ikkje vi. Men det Språkrådet altfor ofte gjer, er å gi dei uvesentlege bagatellane i språksamanheng heilt urimelege proporsjonar, og til gjengjeld fare lett over viktige (men kontroversielle) ting.

Skal ein få bukt med dette, nyttar det ikkje å dra rådet *meir* inn i behandlinga av rettskrivingssaker, slik Eske-

land antyda – det er den sikraste måten å syte for at rådet *aldri* får drøfta anna enn suppe. I staden må ein gå den motsatte vegen: rettskrivingsdetaljane må tas heilt ut av rådsbehandlninga – ut or politikken, så å seie – og overlata til dei faglege organa: fagnemnd og sekretariat. Det må altså gjerast eit skille mellom den reint tekniske behandlinga av slike detaljar, og dei rettskrivingsakene som er språkpolitisk og pedagogisk viktige, t.d. stavemåten av sentrale og innarbeidde ord, og meir omfattande regelsystem som t.d. samsvarbøyinga av perfektum partisipp.

Også i fagnemnd og sekretariat bør arbeidsordningane vere mest mogleg smidige når det gjeld detaljbehandlinga. Einfrid Perstølen foreslo på rådsmøtet at forlaga skulle levere inn særskilte lister over alle nyinnkomne ord kvar gong ei ny og revidert ordliste skulle godkjennast – og at fagnemnda skulle vurdere alle desse orda særskilt. Ho tenkte nok særleg på nynorskordlistene. Da kan vi berre vise til at nynorskdelen av to fagnemnder hittil har brukt 4½ år på å bestemme at dei ikkje vil ha ordet *forsikring* (v.s.a. *trygding*) i nynorsk. Det fins nok nynorskfolk som ser interessene sine tent med slik saksbehandling (paradoksalt nok trur vi ikkje det gjeld fagnemndmedlemmene sjølve!) – men for både nynorskens og Språkrådets skyld må det vel vere ei viktig oppgåve å finne fram til andre måtar å gjere dette på. I alle fall bør ein ikkje innføre tiltak som gjer vondt verre på grunn av språkpolitisk press.

Motivering og argumentasjon

Når så ei sak *blir* lagt fram for rådet, må det vere eit krav at det alltid skjer i ei systemisert form, der motiveringa og argumentasjonen for framlegget går klart fram, likeins dei konsekvensane det vil ha for språkssystemet i det heile. På den måten får rådsmedlemmene eit skikkeleg grunnlag for å gjere seg opp ei meining – og da kjem det meir an på dei sjølve om dei fungerer som «nullar» eller ikkje. (Dette siste er ikkje ein heilt overflødig merknad. Framlegget til nye reglar for samsvarbøying av perfektum partisipp vart lagt fram nettopp på ein slik forsvarleg måte til rådsmøtet for eitt år sidan. Den gongen stod dei konservative målfolka opp i rekke og rad med Ivar Eskeland i spissen og spådde nynorskens oppløysing og undergang om det vart vedtatt. *Ingen løfta handa for å røyse imot da dei fekk sjansen til det!*)

Ei slik endring ville bety ei forbetring, ikkje minst ved å skjerpe sansen for å prioritere og skille mellom viktig og uviktig i sekretariat og fagnemnd. Det fortenstfulle arbeidet som blir gjort der, lir litt under mangelen på denne sansen. Og det er mange reint metodiske spørsmål dei absolutt burde gå i seg sjøl og tenke over. Kvifor t.d. føre opp *nordafrikan* og *sørafrikan* særskilt i ei liste over nye vedtak i nynorsk (som jamstilt med formene på *-anar*) – når det forlengst er eit akseptert prinsipp at nasjonalitets- og tilsvarande avleiingar på *-anar* har jamstilte former på *-an*? Kvifor tilrå at innarbeidde nynorskformer som *bryggeri*, *trykkeri* osv. skal degraderast til sideformer med ei munnleg tilvising til ein rettskrivingsregel frå 1959 som einaste grunngeving – jamvel utan å presisere kva regelen går ut på? Kvifor foreslå ei endring i det berømte vedtaket om samsvarbøyinga utan å antyde med ei staving kva

som er meininga med endringa? (Meininga er å ta frå elevane høvet til å samsvarbøye svake verb utan å samsvarbøye sterke, etter det eg kan lese ut av vedtaket – altså eit særvedtak retta mot nynorskbrukande skoleungar i Nord-Gudbrandsdal. Det kom ingen i rådet på å spørre om. Og her ser vi da korleis systemet fungerer.)

Trykkmarkeringa i ordlister

Vi forlet dette emnet her, og nemner stutt ei anna viktig sak: trykkmarkeringa i ordlister. Denne saka vart det no gjort endeleg vedtak i, og framlegget frå Geirr Wiggen om å sløyfe slike markeringar fall mot eit klart fleirtal i bokmålsseksjonen, sjøl om fleirtalet i *nynorskseksjonen* støtta Wiggen. Men vedtektene seier at vedtak i slike saker må ha fleirtal i begge seksjonar.

Det vil da seie at det førebels vedtaket frå rådsmøtet i fjor vart stadfesta som endeleg vedtak: «Norsk språkråd oppmodar til at skuleordbøker (og eventuelt andre ordbøker) med trykkmarkering må ha ei innleiande presisering av kva status trykkmarkeringane har (slik som i Tanum).»

Om ordskiftet er det ikkje anna å seie enn at det var sakleg, men éin ting var forstemmande: Eit par bokmålsmedlemmer i rådet drog fram omsynet til fremmenspråklege elevar som eit argument for å halde på trykkmarkeringane, utan å bli skikkeleg imøtegått. Dei verkelege problema for fremmenspråklege elevar står det som kjent ingenting om i norske ordlister – slikt som uttalen av *u* og *o*, bruken av tonelaga, og masse anna. Trykkmarkeringane er ikkje der for å skille mellom «norsk» og «ikkje-norsk», men for å skille mellom «pent» og «vulgært» norsk. Det einaste som kan gagne dei fremmenspråklege, er sjølstendig utarbeidd læremateriell som går ut ifrå *deira* føresetnader. Derfor var det eit stygt overtramp å dra dei inn i ordskiftet her, som ein kasteball i ein intern norsk språkstrid, og vi må vel berre tru at slikt ikkje kjem til å skje igjen i Norsk språkråd.

Andre saker

Rådet drøfta også ein del framlegg til endringar i grunnskolelova (det gjaldt skolemålsval, krinsrøystingar o.l.). Mest ordskifte her vekte eit framlegg om å føre inn att allmenn røyserett ved skolemålsrøystingar, men også her var fleirtalet i bokmålsseksjonen mot, og dermed fall framlegget, sjøl om nynorskseksjonen einstemmig var for. Desse og liknande røystingar tok meir tid og skapte meir rot enn nødvendig fordi møteleiinga ikkje hadde oppdaga det praktiske i å la seksjonane røyse kvar for seg når røystene likevel måtte teljas opp kvar for seg. Det er ikkje nødvendigvis ein fordel i eit slikt møte at pressebenken ikkje har talerett.

Fleire saker nemner vi ikkje her – men sjå for all del sidene 6–9! Til slutt berre resultatet av vala: Det vart attval over heile lina, bortsett frå at Tove Bull kom inn i fagnemnda etter Kåre Elstad, og Ernst Håkon Jahr vart varamedlemmen hennes. Formann i rådet blir i år Gorgus Coward, med Leif Mæhle som varaformann, mens Kjell Venås og Einar Lundeby har dei tilsvarande postane i fagnemnda.

□

ELIZABETH MARIE

BØKER

Språk, makt, undertrykking

Av Øyvind Haaland

Det Norske Samlaget er vel det forlaget som har gitt ut flest bøker om språkpolitiske emner de siste åra. Dette er bøker som sjelden eller aldri finner veien under juletreet, og som neppe bringer forleggerne annen lønn enn den de (eventuelt) måtte få i det hinsidige (eller, som i dette tilfellet, fra Skuleboknemnda åt Studentmållaget i Oslo).

En av fjorårets bøker i denne gruppa var *Språkundertykking*, ei artikkelsamling redigert av Marit Hovdenak, Sevat Kjellergard, Oddny Miljeteig og Knut S. Vikør. Artiklene som boka inneholder, er innlegg som blei holdt på et seminar som Studentmållaget i Oslo arrangerte i oktober 1980 i forbindelse med at laget var åtti år.

De fleste åttiåringer er naturlig nok mer opptatt av å skue tilbake enn å se framover. Det er ikke tilfelle med denne jubilanten. I forordet sier redaktørene: «Denne boka er meint å vera både eit fagleg og eit politisk innlegg i språkdebatten. Vi har prøvd å setja spørsmålsteikn ved ein del vedtatte sanningar og å utvikle ny kunnskap om lite kjende emne.»

Det politiske budskapet kommer kla-

rest fram i forordet. Her viser redaksjonen hvordan *statsmakta* etter hvert har vokst fram til å bli den dominerende politiske krafta i samfunnet. «Derfor», sier de, «er statsmaktas språkbruk den viktigaste. Språket blir brukt som ideologisk dekke, til å fortelja fakta på ein måte som tener dei herskande interessene.»

Skal jeg peke på et slags samlende tema for artiklene, må det bli nettopp det som sitatet ovafor antyder: statens språkpolitikk og språk(mis)bruk. Denne røde tråden løper ikke like tydelig gjennom alle artiklene, men artiklene er i seg sjøl så viktige at jeg syns de forsvaret plassen sin likevel.

Teoretisk innfallsvinkel

Den første artikkelen, «Språkmakt og språkundertykking», er skrevet av Helge Sandøy. Han har skrevet mye bra tidligere, men denne artikkelen er etter min mening noe av det beste han har gjort. Her gir han en slags teoretisk innfallsvinkel for de andre artiklene i boka. Han slår – ikke overraskende – fast at språk er makt, men går ett skritt

videre og spør om hva som egentlig ligger i begrepet «språk» i denne sammenhengen. Er det språket som *system*, eller er det *språk-bruken*? Svaret hans er at det er *språkbruken* vi oftest sikter til når vi snakker om språklig makt og språklig undertrykking. Det er vel dette redaktørene av boka sikter til når de slår fast at språkbruken i dag trolig er viktigere for den språklige frigjøringa enn det språksystemet er. Og det må en vel gi dem rett i, for det er ikke systemet i seg sjøl, men måten systemet blir brukt på, som åpner for språklig maktmisbruk.

Jeg er også enig med Sandøy når han hevder at vi lett kan havne på et blindspor dersom vi legger for mye arbeid i å forandre *systemet*. Å konsekvent bytte ut maskulinsforma *han* i umarkert bruk (dvs. som pronomen både for substantiv av hunkjønn og hankjønn) med femininsforma *hun* hjelper oss kanskje til å bli mer språklig bevisste. Men det er neppe de umarkerte maskulinsformene som utgjør den største trusselen mot språkdemokratiet. Derfor må vi ikke opphøye dem til riksmålske faneformer og behandle dem deretter. For, som

Sandøy sier: «Som endelig løysing er det ikkje betre med *ho* som umarkert form enn det er med *han*.» (I artikkelsamlinga finner vi – karakteristisk nok – både *hun*, *han* og *hun/han* brukt som pronomen i umarkert stilling.)

Etter å ha gitt en systematisk oversikt over de ulike formene for språkmakt som vi finner og hva slags språklig undertrykking slik makt avler, retter Sandøy et sjølransakende blikk mot målrørsla. Den naturlige måten å møte språklig bokmålsundertrykking med, er å anerkjenne og oppvurdere ens eget språk. Men her ligger det en fare. Trangen til å hevde egen språklig identitet kan lett slå ut i trang til å markere avvik. Det viktigste blir ikke å skrive en nynorsk som passer best til det talemålet en har, men å skrive «ikkje-bokmål». Dermed er kursen satt mot en ny form for språkundertrykking. Noe å tenke på for den språkpolitiske lenkegjengen som konsekvent avviser alle forsøk på å utvide ordtilfanget i nynorsk?

Språkminoritetene

Artiklene til Ellen Andenæs («Flerspråklighet – handikap eller ressurs?») og Nils Øivind Helander («Den samiske språksituasjon») tar for seg de problemene som språkminoritetene møter i samfunnet vårt. Begge artiklene er nyttige, hver på sin måte. Andenæs gir en svært god og systematisk oversikt over fenomenet flerspråklighet. Å være tospråklig (og dermed ofte flerkulturell) i et språkhomogent land har vel de fleste av oss sett på som en ulempe. Derfor er det verd å merke seg de forsøksresultata som denne artikkelen gjengir (s. 48). Av dem går det faktisk fram at tospråklige barn skårer høyere enn ettspråklige når det gjelder flere kognitive ferdigheter, formelle språklige kunnskaper, intelligens og personlig/sosial utvikling. Feilkildene i slike undersøkelser er mange, men resultatene viser i alle fall at det å være tospråklig ikke nødvendigvis trenger å være en klamp om foten. Men det er under forutsetning av at språkbrukeme (les *innvandrerne*) får de ressursene de trenger for å kunne bli tospråklige (f eks skikkelig morsmålsundervisning ved sida av undervisning i norsk som fremmedspråk). Her er det at myndighetene i stor grad har svikta, og dermed undertrykker de språklig ei gruppe som har det vanskelig nok fra før.

Helander gir en grei historisk oversikt over hvordan det offentlige har endra språkpolitisk holdning til samene – fra en samiskvennlig holdning på 1600- og 1700-tallet (misjonsvirksomhet) over i knallhard fornorskingspolitikk på 1800- og 1900-tallet (ett land, ett folk og ett språk) til en mer liberal språkpolitikk de seineste åra. Men fremdeles står mye

igjen. I Kautokeino, der de de samisktalende er i så stort flertall at generalplanen nå foreslår at samisk skal bli hovedspråk, fins det to offentlige skilt med samisk tekst. På dem står det «Røyking forbudt» og «Hunder må ikke medtas»...

Det offentlige

I artikkelen «Forstår vi språket i brosjyrer fra det offentlige?» stadfester Allaug Wisth noe de fleste av oss har hatt et sterkt inntrykk av, men aldri undersøkt systematisk: Offentlig språkbruk er ofte så krunglete at informasjonen blir borte. Artikkelen bygger på hovedoppgava til Allaug Wisth, og den gir en god oversikt over hvilke resultater hun kom fram til da hun brukte lix-formelen (en lesbarhetsindeks) på et utvalg offentlige brosjyrer. Ikke uventa går Rikstrygdeverket av med seieren når det gjelder evna til å formulere seg vanskelig. Jeg veit at informasjonsmedarbeiderne i Rikstrygdeverket må kjempe innbitt for å overbevise juristene om at det er *språkbruken*, ikke *leserne* det er noe galt med når folk ikke skjønner det som står i breva de får. På et seminar for ei tid sia leste informasjonsjefen i denne etaten opp et brev for deltakerne. Det var svar på et brev fra en klient som hadde søkt om å få ettergitt noen penger. Etter at hun hadde lest opp svaret, spurte hun om noen i salen var i stand til å svare på om klienten fikk *ettergitt* pengene, eller om vedkommende måtte *betale*. Ingen i salen kunne svare. Og det var ikke så rart, for brevet var komplett uforståelig for andre enn trygdejurister. Dette er språkundertrykking i praksis. Vi kan også merke oss at brevet bryter med ett av de sentrale krava som det offentlige stiller til sin egen språkbruk (NOU nr 37, 1978: *Offentlig informasjon*): Språkforma «må være egnet for dem som skal forstå budskapet» (s 79). For å skape litt balanse får jeg legge til at Wisth konkluderer med at det offentlige språket er blitt bedre de siste åra. Men ingen kan vel være i tvil om at det står mye igjen.

Klasserommet

Dansken Harriet Bjerrum Nielsen skriver også om språklig undertrykking – ikke om den vi møter i skrift, men om den elevene møter i klasserommet. Hun henter sitt stoff fra et stort forskningsprosjekt om skolesosialisering som blei gjennomført i Danmark mellom 1975 og 1978. Hensikten var å prøve ut Basil Bernsteins kodeteori, dvs finne ut om den kunne bekrefte eller om den måtte avvise. På dette punktet er Harriet

Bjerrum Nielsen helt klar: Det fins ikke empirisk grunnlag for å kunne snakke om en avgrensa kode (arbeiderklassebarn) og en utvida kode (middelklassebarn) som skiller seg fra hverandre etter reint språklige kriterier. Den språkforskjellen som fins mellom arbeiderklassebarn og middelklassebarn, skyldes ikke språket i seg sjøl, men den *språkbruken* som skolen premierer. (Språket blir dermed ikke *årsak*, men *symptom*.) Og skolen premierer den formelle og abstrakte språkbruken. Arbeiderklasseelevne behersker ikke det abstrakte språket dårligere enn middelklasseelevne, men de er – i sterkere grad enn middelklasseelevne – avhengige av en meningsfylt samtalsituasjon for å kunne tenke og snakke abstrakt. Slike meningsfylte talesituasjoner er det ifølge Bjerrum Nielsen svært lite av i skolen. Dermed har skolen lagt forholdene til rette for én del av elevgruppa og lagt hindringer i veien for en annen.

Tale og skrift

Den siste artikkelen, «Talen og skrifta», er skrevet av svensken Ulf Telemann. Med utgangspunkt i slagordet «Skriv som du snakker!» analyserer han forholdet mellom skrift og tale ut fra ulike synsvinkler: strukturelt, historisk, språkpsykologisk og kommunikasjonsmessig. Artikkelen inneholder kanskje ikke så mye nytt, men den gir en nyttig oversikt over et emne som det ikke er skrevet så altfor mye om på norsk. De ansvarlige for prosjektet med lese- og skriveopplæring på dialekt, som blei avslutta i fjor (se Språklig Samling nr 4, 1982 s 12–13), kan nok slutte seg til det Telemann sier om forholdet mellom tale og skrift: «Sambandet mellom tale og skrift er spesielt viktig for den som ikkje er fullt utlært som lesar og skribent, og ikkje minst for den som held på med å lære seg å lese og skrive.» Derfor må «barn i skolen (– – –) lære seg å skrive gjennom å skrive sitt eige talemål og utnytte samsvaret mellom tale og skrift så godt som råd».

De emna som artiklene i denne boka tar opp, er emner som sto sentralt i språkdebatten i 1970-åra, og som fortsatt vil stå sentralt i det tiåret vi nå er inne i. *Språkundertrykking* er ei viktig bok fordi den har klart å se ulike sider ved offentlig språkbruk og språkpolitikk under ett, og også gi dem en teoretisk overbygning. Den fortjener å bli lest av mange. □

Marit Hovdenak,
Sevat Kjellargard,
Oddny Miljeteig og
Knut S. Vikør (red.):
Språkundertrykking.

Det Norske Samlaget 1982. Kr. 92,-.

Språk og fotball

To bokmeldingar av Thore Roksvold

TOMMY FRA LILLESTRØM

Med eit opplag på 30 000 var Jon Haaland si bok om Tom Lund ein av bestseljarane sist haust. Heile fotball-Norges yndling legg opp – den kjekke raringen som ikkje vil fly, han som vraka profftilbod frå sjølvaste Ajax, lokalpatrioten, fotballhelten utan primadonnanykker. Tom Lund har ikkje stukki seg fram i media. Fotball har vori viktigare for han enn kjendiseri. Ei bok om Tom Lund måtte bli suksess.

Eg trur nok det store salget mest må tilskrivas sjølve Tommy-myten. Når TL nå har vorti med på eit bokprosjekt, er det grunn til å vente at vi kjem litt bak myten. Og det gjør vi – i ein befriande stillferdig, nøktern og saklig presentasjon. Rolf Hovden sine klisjesuperlativ med utropsteikn etter og VG-journalistane si nærgående grafing i privatlivet har ikkje sett norm her. Enkeltspelaren si klubbkjensle er den raude tråden – ikkje uvesentlig når utøveren driv lag-idrett. At laget har meistra oppgavene, står nesten like sentralt i boka som at Tommy var stjerna på laget. Det forhindrar ikkje at hovudpersonen heile tida står i fokus – som i bildematerialet; men også på mange av bilda er TL avbilda saman med andre og oftast i spesielle situasjonar. Noen sjablongar fins: Spjælingen som vart den største på bana, og forvarsla i barndommen om at TL var esla til noe stort. Men dei er brukt beherska.

Boka om TL er skriven så enkelt at ho når svært unge lesarar. Ordvalget er enkelt og periodane stutte – svært stutte. Ikkje minst gledelig ved språket er alle samnorskformene: «framtida», «De snakka», «Tanken...blei lufta», «Norge sleit», «seinere», «beina», «satt fortvila», «forsvinner med åra», «graset», «aleine» osv. Tanken på at så mange samnorskformer i ei bok nyss har nådd så mange – ikkje minst unge – lesarar, minskar ergrelsen over inkonsekvensane. (Særlig kunne Haaland ha brukt fleire -a-endingar i bestemt form eintal av hojønnsord. Men han bruker noen!) Også da boka vart omtala i Arbeiderbladet, vart språkforma kommentert. (Journalisten opplyste at liberaliseringsvedtaket i Stortinget våren 1981 hadde åpna for slike radikale språkformer som dei Jon Haaland har brukt i boka om Tommy. Eg ser ingen grunn til å korrigere den oppfatninga overfor Arbeiderbladjournalisten.) Samnorskformer må til, skal skildringa av fotballmiljøet på Lillestrøm verke naturlig (jf. samnorskfiendane sin konstruksjon «naturlig sprog»).

Jon Haaland:
TOMMY
Cappelen, 1982.
Kr. 98,-.

MICHELET OG SOLSTAD I FOTBALL-VM

Som takk for at eg har fått henne, skal eg nå omtale boka Dag Solstad og Jon Michelet skreiv som takk for at dei fekk følgje fotball-VM i Spania i sommar.

Slik skal ein ikkje åpne ei bokomtale, fordi denne bakgrunnen ikkje vedkjem lesaren. Slik burde derfor heller ikkje Solstad og Michelet ha introdusert bokrapporten frå fotball-VM. At Solstad meiner han har fortent å komme til Spania og følgje fotball-VM, er i beste fall privat og uinteressant for «ålmenta». Hokken av tilskodarane følte ikkje at dei fortente plassen på tribuna? At Michelet har vori plaga av influensa, skriv raskt og har vanskar med å halde fristen for å levere manus, treng han ikkje skrive bok om. Slike opplysningar flettar Michelet inn i kursiverte mellomavsnitt i eit umotivert forsøk på å skape spenning mellom ei beretning om hendinga og ei beretning om nedskrivninga. Stryk dei kursiverte innslaga og skriv streit (som du ville kalle det), Michelet. Hald deg til saka.

Kva er saka? Fotball-VM i Spania var trulig den største idrettsbegivenheita i 1982 for dei fleste europearar og sør-amerikanarar. Dei flyktige media – aviser, radio og fjernsyn – dekte kampane frå dag til dag. Bokmediet gir opplevinga eit varig minne. Men ei bok om fotball-VM -82 må vere ein annan reportasje enn den vi vart kjende med i dei flyktige media – elles kunne vi ha valt ut gode avisreferat om begivenheita og trykt dei i bokform. Ei bok bør sette hendingane i perspektiv. Samanhengar og utviklingsmønster bør strekas opp. Begivenheita bør bli skildra som sosialt fenomen. Dei to forfattarane har hatt anledning til å utøve ein undersøkande sportsjournalistikk – som vi treng. Og dei har hatt anledning til å fornye/forbetre sportsjournalistikkens språk. Har dei benytta anledningen?

Ikkje slik Per Olov Enquist presenterte sommar-OL -72 i boka «Katedralen i München». Boka til Michelet og Solstad er skriven med liten kritisk distanse. Avisjournalistikkens kampfakta og referat dominerer. Og overgangane mellom kampreferata viser ikkje undersøkande journalistikk, men noe eg vil kalle introspektiv journalistikk. I denne boka debuterer både Solstad og Michelet med eg-fortelling i bokform. Den introspektive journalistikken stenger ikkje av for interessante utleggingar. Med vanlig analytisk holdning og meto-

de skildrar Solstad presist åffer den europeiske forma for fotball – med taktiske disposisjonar og maskinmessig effektivitet – er hensiktsmessig fotball. Med vanlig suggestiv stilistisk evne får han meg – som naiv tilhengar av brasiliansk (og fransk!) artisteri – til å innsjå at den latinamerikanske ekvilibrismen er sårbar. Slik fornemmar eg ei eggande stigning i rapporten til Solstad. Men i framstillinga til Solstad eksisterer fotballverda som særverd – og ho er berre god. Vi får berre notere at Solstad sjøl finn eskapismen uproblematisk.

Michelet bringer bakgrunnsopplysningar om særlig dei nye fotballnasjonane i VM, om historia deira som koloniar og om den betydninga fotballen har for folket og for regima – og er da ikkje introspektiv. Den andre styrken Michelet utnyttar, er den bildeskapande evna: «I hver ende av banen sto målene som laksenøter i et rolig hav og ventet på at tidevannet skulle snu og storfisken komme svømmende i høy fart.» Også Michelet skriv meir vesentlig etter kvart – da han meir får lagt av seg det sleivete-tøffe lauspratet.

Ei spenning i boka blir skapt ved at Michelet føler latinamerikansk, mens Solstad føler europeisk.

Stilistisk verkar Solstads rapport mest gjennomarbeidd. Ikkje minst er han temmelig konsekvent i bruken av radikale bokmålsformer – som verkar naturlige og ledige: «Det regna da jeg steig av toget», «reisas første mål», «turneringa», «innhylla», «jeg blei», «jeg sneik», «utafor» osv. Ein sjelden gong bryt syntaktiske konstruksjonar frå kansellistilen litt med dei folkelige ordformene: «en vanlig og etter min oppfatning fornuftig skikk i Spania.»

Michelet er inkonsekvent i stilen. Han bruker radikale bokmålsformer og «club 7-språk» når han skal hevde seg som mannemannen; men moderate bokmålsformer følgjer med som stilbrot: «Det står noe der ... som kanskje ikke er så ræva. Det finnes ganske streite forsøk på å beskrive kjærligheten til brasiliansk fotball», «Jeg ble erta temmelig mye på grunn av «Egget». Det var nok egentlig en håndball som ikke hadde tålt all sparkinga. Skeiv var den blitt, og læret hadde fått et underlig semsket preg. Men det verste var at blæra tøyte ut gjennom en sprekk ved siden av snøringa.» «Hans trang til fotball er ikke så utenpåklistra som godfolk tror, og som han sjøl stundom har følt seg presset til å tro.»

Bakerst er boka utstyrt med 38 sider VM-statistikk – som kan vere god å ha til neste VM. □

Jon Michelet og
Dag Solstad:
VM i fotball 1982
Forlaget Oktober, 1982
Kr. 148,-.

Mållova med kommentarar

Lov om målbruk i offentleg teneste er ikkje noe langt dokument – 12 paragrafar på til saman eit par sider. I tillegg kjem forskriftene med seks paragrafar. Men det er ikkje så reint lite det faktisk står i desse knappe tekstene. Slik er det med alle lover, og derfor blir det gjerne utgitt bandsterke kommentarutgåver der sjela til forfatarane først og fremst er nedlagt i *fontotane*. To av dei som kjenner mållova ut og inn, Sigve Gramstad og Kåre Lilleholt, har no gitt ut ei slik kommentarutgåve av denne lova. Den er lita og hendig, og skriven slik at ho er godt leseleg også for ikkje-juristar – sjøl om ein somme stader nok bør lese konsentrert fleire gonger for å vere sikker på at ein får det med seg.

Boka har ei kortfatta, men god innleiing om den historiske bakgrunnen og prinsippa bak mållova, og baki er det svært hendige oversikter over målvedtak i kommunar og fylkesting, og fleirtalsmålforma i tenestekrinsane for ulike typar statsorgan. Eg skal ikkje gå inn på innhaldet her, men berre peike spesielt på det skiljet forfatarane gjer mellom omgrepa *likeverd* og *jamstilling*. *Likeverd* mellom målformene tyder i deira definisjon berre at dei skal *tålas*, *jamstilling* derimot må innehalde ein garanti om at begge blir *brukt* av det offentlege, og dermed nærare fastsette reglar for dette. Det vil ikkje seie at dei skal måtte brukas like mye etter ei femti-femti-fordeling – det er berre ei av fleire moglege tolkingar av jamstillingsomgrepet. Det var den Riksmålsforbundet la til grunn da dei åtvare mot å lovfeste jamstillinga. I lova er jamstillinga spesielt litt nærare gjennom uttrykket «rimelig kvantitativ fordeling», men det er ikkje tatt stilling til kva dette skal innebære. Det vil bli avgjort av dei språkpo-

litiske maktforholda og reint praktiske tilhøve.

Litt pirk hører med i ei slik melding, men den juridiske ekspertisen til forfatarane skal få stå uantasta frå mi side. Eg held meg til min filologiske lest og avsluttar med eit par *språklege* kommentarar:

Den eine gjeld lovtitlar, som her ifølgje den offisielt normerte praksisen har liten forbokstav, men likevel gjerne blir sitert på bokmål. Dette er utilfredsstillande, fordi målforma i tittelen må vere avhengig om det har status av «namn» eller ikkje. Og det er igjen knytt til spørsmålet om stor/liten forbokstav. Dette bør Språkrådet no få rydda opp i, og slå fast om lovtitlar skal ha a) stor forbokstav og ei fast språkleg form, eller b) liten forbokstav og ei form som skiftar med målforma til den som siterer. Praksisen i dag bryt med elementære reglar for korleis ein skriv norsk.

For det andre: Gramstad/Lilleholt skriv *arbeidskjøpar*, men *arbeidstakar*. Det er ei logisk kortslutning. Motsetninga *arbeidsgjevar* – *arbeidskjøpar* kjem eigentleg av at omgrepet *arbeid* er tvetydig: det kan tyde *arbeidsplass*, *arbeidsoppdrag* (da er *-gjevar* det rette), og det kan tyde *det konkrete arbeidet som blir utført* (da er *-kjøpar* det rette). Begge ordet er like logiske, men ein må halde seg til motsetningspara *-gjevar* – *-takar* eller *-kjøpar* – *-seljar*. Ellers skjer det seg. Men ordet *arbeidar* er jo både hendig og heiderskrona.

Sigve Gramstad og Kåre Lilleholt:
Lov om målbruk i offentleg teneste med kommentarar.

Universitetsforlaget 1983.

Kr 69,-.

Lars S. Vikør

GAVER TIL LSS

Bjørn Vik, Oslo	60,-	Anne-Ma Grønlie, Oslo	10,-
Finn Hødnebo, Oslo	60,-	Astrid Kvendbø, Surnadal	20,-
Geir Gauslaa, Lillesand	20,-	Vidar Jetne, Oslo	20,-
Aage Hassum, Risør	60,-	Arne Ytrehus, Bekkestua	60,-
Bjørn Rongen, Ås	60,-	Anders Aarsand, Øystese	10,-
Alf Hellevik, Hosle	70,-	Gerd og Reidar Bø, Nittedal	30,-
Oddmund Eggen, Hamar	60,-	Rolv Nesje, Inndyr	20,-
Ingeborg og Knut Dalen, Tvedestrand	40,-	Johannes Havstad, Grimstad	10,-
Ole Jørgen Johannessen, Minde	70,-	Jostein Valved, Bodø	100,-
Anna Skogheim, Basmoen	40,-	Ola Halvorsen, Skien	80,-
J. T. Greibrokk, Evje	60,-	Harald Strand, Skien	40,-
Olav Tjørhom, Egersund	20,-	Tarald Nomeland, Valle	30,-
Einar Gyland, Gyland	60,-	Erling Myklebust, Spjelkavik	100,-
P. K. Aamo, Surnadal	20,-	Eva Mæhlum, Oslo	30,-
		Tore Kristiansen, Danmark	25,-

SPRÅKLIG SAMLING

Returadresse:

Postboks 636, Sentrum, OSLO 1

Håvard Skirbekk til minne

Håvard Skirbekk døyde 4. februar i år, nær 80 år gammel. Med det er ein sentral personlegdom i norsk kulturreising gått or soga. Men han har sett spor etter seg som vil halde minnet om han levande i lang tid.

Skirbekk vart fødd 28. februar 1903 og voks opp i Elverum. Av yrke har han vore lærar (1923–52) og museumsstyrar (1952–70). Men det arbeidet han har nedlagt gjennom livet sitt, har alltid gått langt ut over grensene for desse yrka hans. Heilt frå dei tidlege læraråra i Våler i Solør (1924–36) har han samla folkelivstradisjon, og han kom med i styret for Glomdalsmuseet (Elverum) så tidleg som i 1929. Meir enn noe anna vil namnet hans vera knytt til opp- og utbygginga av dette museet, der han var førstekonservator og styrar frå 1952 til han gjekk av for aldersgrensa, og til den vidfemnande, kunnige, og entusiastiske innsatsen hans for å samle og opplyse om kulturen og kulturhistoria i Glåmdalen og på Heidmarka, som han heldt fram med heilt til siste stund.

Folkeopplysingsarbeidet hans har vore mangslunge. Han har støtt skrive mye, i aviser, tidsskrift og bøker. Særleg vil han bli hugsa for *Årbok for Glåmdalen*, som han tok initiativet til i 1940, og som han har redigert og bidratt med artiklar til kvart år frå 1. årgangen i 1941 til den 42. i 1982. Dei siste åra før han døyde fekk han også skrive ferdig dei to første banda av den nye *Elverum bygdebok*, som kjem ut i år.

I «Språklig Samling» vil vi likevel hugse Skirbekk som ein ihuga talsmann for norsk målreising, og det helst av det folkelege slaget. Alt mens han var ung lærar i Våler, kom han med i mål- og ungdomslagsarbeidet på Austlandet, og 1928–29 var han formann i *Østlandsk Ungdomsfylking*, organisasjonen som 1926–32 heldt fram på Austlandet i kjølvatnet av

Foto: Rise Grønset, Østlendingen

Østlandsk Reisning (1916–26). Da ungdomsfylkinga gjekk i oppløysing i 1932, slutta Skirbekk seg til Austmannalaget (stifta i Elverum i 1899), der han seinare vart formann i ei vanskeleg tid (1938–46). Vanskane gjekk inneret i Noregs Mållag, der Skirbekk gjorde ein stor innsats for dei austnorske måla i striden mot imålsfolka i samband med 1938-rettskrivinga. Og dei gjekk utetter under krigen; nazistar ville inn i organisasjonen, men Skirbekk nytta formannsmakta si til å nekte dei innpass, og attpåtil greidde han i denne tida å starte og halde oppe det norskdomsarbeidet på Austlandet som *Årbok for Glåmdalen* kom til å bety.

Håvard Skirbekk har vore aktiv i språkrøkt og språkpolitikk heile det vaksne livet sitt. Han har forfatta

mange pamflettar, hefte og artiklar for ålmenta og til skulestyre, lærarar og elevar med oppmoding om og rettleiing i å nytte skriftspråket best mogleg på folkemålets grunn. I dagsdebatten i aviser og blad har han forsvart norske folkemål så lenge han har levd.

I *Landslaget for språklig samling* har han vore medlem sia starten i 1959. Den organisatoriske språkpolitiske tilknytingslina hans frå Østlandsk Ungdomsfylking til Austmannalaget og Landslaget for språklig samling, viser at han ikkje nett har valt dei mest behagelege posisjonane. Det har jamt vore stridsstillingar. Heilt til den siste tida har han tatt aktiv, personleg stilling til aktuelle språkpolitiske saker. Så seint som i 1976 kom han saman med eit dusin unge og eldre forfattarar og vitskapsfolk som tykte folkemåla tok til å komma i ein trengd posisjon her i landet, for å drøfte program for og stifting av eit nytt norsk by- og bygdemållag.

Ved sida av å stø norsk folkemålsreising i språkpolitiske stridsorganisasjonar, har Skirbekk hatt fleire offentlege språkverv å skjøtte, til dømes som språkkonsulent for ulike departement, og som medlem av Norsk språknemnd 1952–62.

Håvard Skirbekk fekk eit langt og, får vi tru, rikt liv som kulturarbeidar i Norge. Mange vil merke tomrommet etter han. Fleire har grunn til å vera takksame for alt han fekk gjort for den austnorske folkekulturen. I *Landslaget for språklig samling* vil vi ikkje minst halde han i minnet for det livslange målpolitiske strevet og opplysningsarbeidet hans.

Geirr Wiggen